

10. Оніщенко Н.М. Соціальні права особи в демократичних правових системах світу : монографія / Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко ; відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – К., 2011. – С. 120–162.
11. Шемшученко Ю.С. Передмова // Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні : монографія / за заг. ред. О.В. Зайчука. – К., 2007. – 424 с.
12. Правові засади формування та розвитку тендерного середовища в Україні / за заг. ред. Н.М. Пархоменко. – К., 2010. – 351 с.
13. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник. – К., 2010. – 721 с.
14. Пушкіна О.В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення. – К., 2006. – 416 с.

СКРИПНИКОВА Л. В.,
доктор історичних наук,
професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 347.772

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІ В РОЗВИТКУ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (СТРАТЕГІЯ «ЄВРОПА 2020»)

Статтю присвячено аналізу концептуальних засад освітньої політики ЄС, які визначають підходи до формулювання цілей, завдань і напрямків діяльності органів та інститутів ЄС у поточний період. У центрі уваги дослідження – програмні цілі й завдання, сформульовані у стратегії «Європа 2020».

Ключові слова: освітня політика, Європейський Союз, договори ЄС, Лісабонська стратегія ЄС, стратегія «Європа 2020».

Статья посвящена анализу концептуальных основ образовательной политики Европейского Союза, которые определяют подходы к формулированию целей, задач и направлений деятельности органов и институтов ЕС на данном этапе. В центре внимания исследования – программные цели и задачи, сформулированные в стратегии «Европа 2020».

Ключевые слова: образовательная политика, Европейский Союз, договоры ЕС, Лиссабонская стратегия ЕС, стратегия «Европа 2020».

The article is devoted to the analysis of conceptual bases of educational politics of European Union, that determine going near formulation of aims, tasks and directions of activity of organs and institutes of EC on this stage. In the spotlight of research there are the programmatic aims and tasks, set forth in strategy «Europe 2020».

Key words: educational policy, the European Union, EU treaties, the EU Lisbon Strategy, the strategy «Europe 2020».

Вступ. Євроінтеграційний вибір України обумовлює необхідність вивчення й урахування досвіду ЄС у різних сферах державно-правового розвитку, в тому числі в галузі освітньої політики. У політичній частині Угоди про Асоціацію між Європейським Союзом та Україною, підписаною у квітні 2014 р., окрема глава 23 «Освіта та навчання, молодь» присвячена питанням освіти. У ній визначено: «Повною мірою поважаючи обов'язки Сторін щодо змісту навчання та організації освітніх систем, а також їх культурне та мовне розмаїття, Сторони сприяють розвитку співробітництва в галузі освіти». У ст. 430-436 Угоди намічені шляхи співпраці у сфері вищої освіти, професійно-технічної освіти та навчання, середньої освіти, дистанційного навчання та освіти протягом життя [1].

Напередодні суттєвих змін у системі освіти України, які пов'язані із прийняттям Верховною Радою у квітні 2014 р. у першому читанні законопроекту «Про вищу освіту», доцільно знову звернутися до аналізу освітньої політики ЄС та визначити європейські критерії й підходи до побудови навчання та підготовки кадрів в умовах глобалізації [2].

Постановка завдання. Слід зазначити, що проблеми правового забезпечення політики ЄС в освітній галузі досліджувалися як вітчизняними [3], так і зарубіжними вченими [4]. Однак, на наш погляд, визначення стратегічних напрямків і пріоритетів, окреслених новітньою довгостроковою програмою соціально-економічного розвитку «Європа 2020», ще не отримало достатнього висвітлення в науковій літературі. Отже, метою даної статті є аналіз концептуальних засад освітньої політики ЄС, які визначають підходи до формулювання цілей, завдань і напрямків діяльності органів та інститутів ЄС у поточний період.

Результати дослідження. Дослідження генези сучасної освітньої політики ЄС показує, що спочатку ця сфера не належала до пріоритетів діяльності інтеграційного об'єднання держав Європи. У Договорі про створення Європейського Економічного Співтовариства (Римський договір 1957 р.) питання освіти в цілому не порушувалися, хоча містилися положення про професійну підготовку та підвищення кваліфікації кадрів [5].

У липні 1987 р. була започаткована перша спільна освітня програма ЄС «Commet», за якою слідувала добре відома програма «Erasmus». У доповіді Європейської комісії 1988 р. «Освіта в Європейському співтоваристві 1989–1992 рр.» уперше було сформульовано загальні освітні цілі країн-членів та запропоновано напрямки діяльності. Вони визначали завдання укріплення серед молоді почуття європейської єдності, підготовку до участі в побудові соціально-економічного розвитку Співтовариства, а також розповсюдження знань про історію, культуру, економіку й суспільне життя у країнах-членах. У комюніке Єврокомісії від 2 червня 1989 р. підкреслювалася необхідність поваги і збереження розмаїття та багатства освітніх традицій країн-членів.

На думку аналітиків, вирішальну роль у визначенні освітньої політики ЄС зіграв Маастрихтський договір 1992 р. У ст. 149 цього договору зазначено, що потрібно підвищувати якість освіти в Союзі шляхом співпраці країн-членів, одночасно зберігаючи за ними відповідальність за зміст освіти, організацію освітньої системи, їх культурне та мовне розмаїття [6].

У 1999 р. країни Євросоюзу взяли активну участь у проведенні Болонської реформи (Болонський процес). Мета реформи, визначена Болонською Декларацією, полягає у створенні єдиних досліджень вищої освіти європейського простору. Створення повинне відбуватися ліберальними способами, такими як усунення перешкод для переміщення знань. За аналогією з чотирма свободами спільного ринку ЄС (свобода руху капіталу, робочої сили, товарів і послуг) Болонська реформа настоєє на необхідності «п'ятої свободи» – свободи руху знань та інформації. Ця установка передбачає усунення перешкод для мобільності студентів, викладачів і дослідників між країнами-учасницями. Зняття віртуальних, хоча й відчутних кордонів між історично різними освітніми системами потребує введення чіткої і зрозумілої для всіх учасників процесу системи дипломів, прозорості присудження наукових ступенів, еквівалентності кваліфікацій.

Прийнята в березні 2000 р. на Лісабонському саміті ЄС програма соціально-економічного розвитку ставила за мету зробити економіку ЄС найбільш конкурентоздатною, динамічною та наукоємною до 2010 р. [7]. Цього повинно бути досягнуто за допомогою гнучкого ринку праці, збільшення інвестицій у наукові дослідження й освіту. Було проголошено орієнтацію економічної політики ЄС на розвиток знань, інвестування в інновації та оптимізацію людського капіталу. Говорилося про те, що об'єднана Європа повинна досягти стійкого лідерства в таких сферах, як генерування знань шляхом наукових досліджень, розповсюдження їх через освіту та застосування їх в економіці шляхом інновацій. Пріоритетними напрямками діяльності Євросоюзу визнавалися три сфери – науково-технічна, інноваційна та освітня.

Таким чином, у Лісабонській стратегії освіта вперше була оголошена однією з ключових сфер модернізації економіки й соціального середовища. Визнано, що в умовах переходу до інформаційного суспільства вона ще більше, ніж в умовах індустріального суспільства, стає не сферою, яка споживає ресурси суспільства, а сферою, яка створює важливий ресурс економічного й соціального розвитку – висококваліфіковану робочу силу, яка має творчий потенціал і посідає місце першого підрозділу суспільного виробництва, яке раніше займало виробництво засобів виробництва. Освіта визначена також сферою з найбільш високою віддачею довгострокових інвестицій.

Принципове значення мало закріплення в Лісабонській стратегії освіти як об'єкта спільної політики Європейського Союзу. Спільною політикою в ЄС називають «набір рішень, правил, заходів і кодексів поведінки, прийнятих спільними інституціями, що були засновані групою держав і впроваджуються спільними інституціями та державами-членами» [8]. Таку політику повинні проводити всі учасники через наднаціональні виконавчі й судові органи, призначені для нагляду та контролю за її проведенням. Отже, спільна політика стає інструментом передачі частини своїх суверенних національних повноважень наднаціональним інституціям. Спільні політики відрізняють європейську інтеграцію від міждержавної співпраці.

У березні 2010 р. в Європейському Союзі було схвалено важливий документ під назвою «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого розвитку» [9]. Його прийняття було пов'язане з пошуками ефективних шляхів виходу з економічної кризи та визначенням завдань подальшого розвитку в умовах глобалізації й загострення конкуренції на світових ринках.

Стратегія «Європа 2020» розкриває європейську соціально-економічну концепцію ХХІ ст. та визначає головні завдання діяльності урядів країн-членів, які включають проблеми зайнятості населення, дослідження й інновації, зміни клімату й енергетику, освіту і боротьбу з бідністю. Показово, що серед принципово важливих факторів розвитку суспільства визначено побудову економіки, заснованої на знаннях та інноваціях (Smart growth).

Для реалізації поставлених завдань ЄС визначає сім пріоритетних напрямків діяльності, або сім флагманських ініціатив (seven flagship initiatives): «Інноваційний Союз», «Рух молоді», «План розвитку цифрових технологій», «Доцільне використання ресурсів», «Індустріальна політика, спрямована на глобалізацію», «План із розвитку нових здібностей і збільшення робочих місць», «Європейська політика проти бідності».

Завдання ЄС у галузі освіти переважно визначені в розділі стратегії «Рух молоді» (Flagship initiative: «Youth on the move»). Метою цього напрямку діяльності ЄС оголошено підвищення міжнародної привабливості європейської вищої освіти, підвищення якості освіти й навчання на всіх рівнях ЄС. Ставиться питання про поєднання досконалості та рівності за допомогою надання тим, хто вчиться, і тим, хто навчає, можливості вільного пересування в межах ЄС, а також наголошується на поліпшенні ситуації у сфері зайнятості молодих спеціалістів.

Освітня розділ стратегії «Європа 2020» побудований на засадах визначення компетенцій в ЄС, які окреслив Лісабонський договір реформ 2007 р. Сфера освіти за умовами договору віднесена до так званої допоміжної компетенції: «Союз має компетен-

цію здійснювати діяльність, яка спрямована на підтримку, координацію або доповнення діяльності держав-членів, не підмінюючи при цьому їх компетенцію в даних сферах». У зв'язку із цим визначено завдання інституцій та органів ЄС у цілому, а також сформульовано завдання національних урядів країн-членів [10].

На рівні ЄС (або комунітарному рівні) Європейська комісія як вищий виконавчий орган Євросоюзу буде працювати за такими напрямками:

- впровадження та зміцнення програми ЄС у сферах свободи пересування, навчання в університетах, досліджень і прив'язування цих програм до національних програм і можливостей держав-членів;

- проведення планів модернізації вищої освіти (учбові плани, фінансування й управління);

- дослідження шляхів просування підприємництва через програми мобільності для молодих фахівців;

- підтримка схвалення неформального навчання;

- запуск у дію загальних принципів зайнятості молоді, які сприяють зменшенню безробіття серед молоді.

На національному рівні держави-члени ЄС мають працювати за такими напрямками:

- гарантування достатнього інвестування освіти й освітніх систем на всіх рівнях (від дошкільного до вищого);

- поліпшення показників у сфері освіти в кожному сегменті (дошкільна, початкова, середня, професійна та вища освіта);

- підвищення відкритості й доступності освітніх систем за допомогою створення національних кваліфікаційних стандартів;

- покращення умов потрапляння молоді на ринок праці за допомогою прийняття відповідних керівних принципів, проведення консультацій і навчання.

Висновки. Проаналізувавши наведені вище стратегічні завдання і пріоритети ЄС у галузі освіти, можемо дійти висновку, що кінцевою метою Євросоюзу є створення Єдиного європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area) та Європейського простору досліджень (European Research Area). Створюватися вони повинні усуненням перешкод для пересування. Зберігається рух у напрямку формування так званої п'ятої свободи ЄС, або свободи руху знань, яка повинна доповнювати чотири фундаментальні свободи – свободу руху капіталу, робочої сили, товарів та послуг. Це передбачає насамперед усунення перешкод для мобільності студентів, викладачів і дослідників між країнами ЄС.

Стратегія «Європа 2020» підтвердила, що освітня політика ЄС формується відповідно до принципу субсидіарності. Це означає, що кожна країна ЄС самостійно будує організацію своєї системи освіти, професійної підготовки та визначає зміст навчання. Завдання Європейського Союзу полягає у сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці та за потреби – підтримки й доповнення їхньої діяльності. Це робиться за допомогою різних засобів заохочення співпраці в цій галузі та підтримки національних освітніх політик. Як свідчить зміст положень стратегії «Європа 2020», на сьогоднішній день ЄС усе більше впливає на освітню політику держав-членів.

Насамкінець відмітимо, що у виконанні завдань стратегії «Європа 2020», а отже – в її освітнянських планах, беруть участь усі гілки влади ЄС на засадах кооперації. Рада ЄС є головним контролюючим і моніторинговим центром. Європейська комісія повинна відслідковувати просування до цілей і координувати політики держав-членів, вносити необхідні пропозиції для керування процесами й вирішення завдань. Європейський парламент визначений як законодавець і місце, де повинен проводитися обмін думками щодо втілення завдань розвитку ЄС. Подібний підхід, заснований на співпраці органів влади, розповсюджується на національні парламенти, уряди, національні, регіональні й місцеві влади.

Список використаних джерел:

1. Угода про Асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом і його державами-членами з іншої сторони // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf.
2. Проект Закону про вищу освіту № 1187-2 від 21.01.2013 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512.
3. Андрущенко В. Формування єдиних освітніх пріоритетів. Стаття перша: Лісабонські домовленості / В. Андрущенко, У. Науменко // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. – Вип. 14 / НПУ імені М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 68–77; Вільчинська Н. Освітня політика Європейського Союзу: етапи розвитку / Н. Вільчинська // Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць / гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 54. – № 11. – С. 473–480; Краєвська О. Освітня політика Європейського Союзу: становлення та механізми реалізації / О. Краєвська // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2011. – Вип. 28. – С. 53–65; Локшина О. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія та практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. Локшина. – К. : Вид-во «Богданова А.М.», 2009. – 404 с.; Фольварочний І.В. Інтеграційні тенденції в діяльності європейської політики у сфері освіти дорослих / І.В. Фольварочний // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vchu/N147/N147p135-139.pdf.
4. Ларионова М.В. Сотрудничество в сфере образования в Европе: нормативная основа, методы и инструменты кооперации / М.В. Ларионова. – М. : Универсальная книга ; Логос, 2006. – 336 с.; Квієк М. Університет і держава: вивчення глобальних трансформацій / М. Квієк ; пер. з англ. Т. Цимбала. – К. : Таксон, 2009. – 380 с.; Бадаєва А. Інтеграція Європейського освітнього пространства / А. Бадаєва // Мировая экономика и международные отношения. – М., 2009. – № 4. – С. 63–71.
5. Educational policies and initiatives of the European Union // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Educational_policies_and_initiatives_of_the_European_Union.
6. Маастрихтський договір (англ. Maastricht Treaty) (формально – Договір про утворення Європейського Союзу), також відомий як договір про Європейський Союз (ДЄС), був підписаний 7 лютого 1992 р. в місті Маастрихт (Нідерланди) між членами Європейської спільноти і набрав чинності 1 листопада 1993 р. Це призвело до утворення Європейського Союзу.
7. Lisbon Strategy for Growth and Jobs // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lisbon.cor.europa.eu/>.
8. Краєвська О. Спільні політики ЄС: дефініції та особливості формування / О. Краєвська // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2007. – Вип. 19. – С. 28–33.
9. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION «EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth». – Brussels, 3.3.2010. COM (2010) 2020 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
10. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Union C 306. – 17.12.2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=FXAC07306.

